

BARIMS- HANKKEEN SUOSITUKSET

Suomen ympäristökeskus 20.12.2023

Ilmastonmuutos ja luonnon köyhtyminen muuttavat merkittävästi Barentsin alueen toimintaympäristöä. Muutokset luovat riskejä, jotka tulee tunnistaa ja niiden uhkaan tulisi kehittää aktiivisia sopeutumiskeinoja. Muutokseen liittyy myös mahdollisuuksia, jotka tulee hyödyntää osana sopeutumisstrategiaa.

Sopeutumisstrategian kolme keskeistä suositusta:

- **Paikallisten elinkeinojen ja kulttuurien elinvoimaisuuden turvaaminen**
- **Tunturiluonnon suojeleohjelman käynnistäminen**
- **Porotalouden kokonaisvaltainen uudistaminen**

Barims-hankkeen suositukset

Barims-hankkeen suositukset perustuvat Suomen ympäristökeskuksen (Syke) BARIMS-hankkeessa vuosina 2020–2023 tehtyyn työhön. Hankkeessa arvioitiin monimuotoisuudelle erityisen merkittäviä aluekokonaisuuksia Barentsin alueella eli Pohjois-Norjassa sekä Suomen ja Ruotsin Lapissa. Lisäksi hankkeessa pohdittiin keinoja, joilla voidaan turvata näiden alueiden luontoarvojen ja ekosysteemien toimivuus osana ilmastonmuutokseen sopeutumista ja sen torjuntaa.

Hankkeen tavoitteena oli edistää alueellista yhteistyötä kestäväen kehityksen ja luonnon monimuotoisuuden turvaamisen näkökulmista Barentsin alueella. Hankkeella kasvatetaan tietoisuutta ilmastonmuutoksen vaikutuksista Barentsin alueella sen päättymisen jälkeen kiertävällä näyttelyllä Tunturihaukan silmin.

Hanke toteutettiin yhdessä suomalaisten, ruotsalaisten ja norjalaisten yhteistyökumppaneiden kuten Metsähallituksen Luontopalveluiden, Ilmatieteen laitoksen, Uumajan yliopiston, Norrbottenin lääninhallituksen ja Nina Norsk institutt for naturforskning NINAn kanssa. Lisäksi yhteistyötä tehtiin monien pohjoismaisten tutkijoiden, asiantuntijoiden ja luontovirkamiesten kanssa.

Hankkeen suositukset pohjautuvat hankkeessa tehtyihin kartta-aineistoihin, asiantuntija- ja tutkijahaastatteluihin, paikallisten ihmisten kokemustietoon ympäristön muutoksista, asiantuntija- ja saamelaisyöpajoihin sekä raportteihin ja tutkimusjulkaisuihin.

Viitteet ja osa haastatteluista löytyvät Tunturihaukan silmin -näyttelyn sivuilta www.barentsnature.fi

Suosituksien koostamisesta vastaa Syken erityisasiantuntija Riku Lumiaro.

Hankkeen rahoituksesta vastasi ulkoministeriö ja ohjauksesta ympäristöministeriö.

Sisällys

Barims-hankkeen suositukset	1
Suomen pohjoisen Barentsin alueen sopeutumisstrategia.....	2
Sopeutumisstrategian kolme keskeistä suositusta:	2
Paikallisten elinkeinojen ja kulttuurien elinvoimaisuuden turvaaminen.....	2
Keskeisiä kysymyksiä:	3
Tunturiluonnon suojeluohjelma käynnistäminen	3
Tunturiluonnon suojeluohjelmassa tulee muun muassa huomioida.....	4
Porotalouden kokonaisvaltainen uudistaminen	4
Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 29/2020, Johtopäätökset -kappale:	4
Keskeisiä kysymyksiä:	5

Suomen pohjoisen Barentsin alueen sopeutumisstrategia

Barentsin pohjoiset alueet Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa muuttuvat nopeasti. Maankäytön kasvavat paineet ja ilmastonmuutos sekä niihin sopeutuminen muuttavat pysyvästi luontoa ja paikallisten ihmisten elinkeinoja ja elämäntapoja. Talvien leudontuminen, lumisen ajan lyhentyminen ja roudan puute vaikuttavat erityisesti poronhoitoon, kalastukseen ja luontoturismiin sekä toistuvien mittarituhojen yleistymiseen ja kiihdyttävät palsasoiden ja lumenviipymien sulamista. Saamelaiskulttuuri on vahvasti sidoksissa poronhoitoon ja lohenkalastukseen, joiden tulevaisuus on monella tapaa epävarma. Esimerkiksi Tenojoella ei ole voitu kalastaa monena vuonna lohta lainkaan lohikantojen heikon tilan johdosta.

Pohjoiselle Barentsin alueelle tulisi tehdä kattava ilmasto- ja luontostrategia sopeutumista varten. Valmistelua tulisi tehdä Barentsin euro-arktisen neuvoston ympäristöryhmän avustuksella Suomen, Ruotsin ja Norjan ympäristöministeriöiden ohjaamana ja rahoittamana. Strategioiden tulee olla kansallisia, mutta niitä tulisi valmistella pohjoismaisena yhteistyönä. Yhteisessä valmistelussa valtioilla olisi mahdollisuus oppia toisiltaan ja hyödyntää laajasti kansainvälisiä tutkimustuloksia. Suomen, Ruotsin ja Norjan tulisi lisätä yhteistyötä luontotiedon kartoituksessa ja tutkimuksessa.

Suomen pohjoisen Barentsin alueen sopeutumisstrategian valmisteluun tulisi osallistaa kaikki keskeiset tahot ja sidosryhmät ministeriöistä paikallisiin asukkaisiin. Valmistelussa tulisi etsiä ratkaisuja sektorirajat ylittävästä näkökulmasta. Valmistelussa tulisi huomioida kattavasti niin taloudellinen kestävyys, sosiaalinen oikeudenmukaisuus, saamelaisten oikeudet alkuperäiskansana kuin ekologinen kestävyys ja ilmastonmuutokseen sopeutuminen. Pohjoinen Barentsin alue on Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa napapiirin alue.

Sopeutumisstrategian kolme keskeistä suositusta:

- **Paikallisten elinkeinojen ja kulttuurien elinvoimaisuuden turvaaminen**
- **Tunturiluonnon suojeluohjelman käynnistäminen**
- **Porotalouden kokonaisvaltainen uudistaminen**

Ilmastonmuutos ja luonnon köyhtyminen muuttavat merkittävästi Barentsin alueen toimintaympäristöä. Muutokset luovat riskejä, jotka tulee tunnistaa ja niiden uhkaan tulisi kehittää aktiivisia sopeutumiskeinoja. Muutokseen liittyy myös mahdollisuuksia, jotka tulee hyödyntää osana sopeutumisstrategiaa.

Paikallisten elinkeinojen ja kulttuurien elinvoimaisuuden turvaaminen

Suomen valtion tavoitteena on olla hiilineutraali vuoteen 2035 mennessä ja Suomi on silloin myös luontoposiitivinen. Norjan tavoitteena on olla hiilineutraali vuonna 2030 ja Ruotsin 2045. Luontokadon pysäyttäminen ja ilmastonmuutoksen hillintä edellyttää kattavasti koko yhteiskunnan mukanaoloa. Muutoksen kannalta merkittävimmät kysymykset liittyvät energiaan, kiertotalouteen, liikenteeseen ja maankäyttöön. Tavoitteiden saavuttamisella on monia vaikutuksia paikallisiin elinkeinoihin ja kulttuurien elinvoimaisuuteen.

Pyrkimys hiilineutraaliuteen ja vihreään talouteen ravistelee erityisesti fossiiliseen energiaan kytkeytyviä, energiantensiivisiä ja paljon luonnonvaroja kuluttavia toimialoja. Nämä toimialat kuten metsätalous ja turvetuotanto voivat joutua supistamaan toimintaansa ja vähentämään työpaikkoja. Toisaalta arvioidaan, että vihreä talous ja kiertotalous

puolestaan edistävät työllisyyttä ja paikallista toimintaa. Esimerkiksi tuotteiden huoltoon ja materiaalien kiertoon liittyvä liiketoiminta on usein työvoimavaltaista ja paikalliseen yritystoimintaan tukeutuvaa. Vihreässä taloudessa on kuitenkin tärkeitä huomioida myös luontoarvojen säilyminen ja paikallisten ihmisten oikeudet.

Keskeisiä kysymyksiä:

- Paikallisten ratkaisujen kehittäminen, jotka luovat edellytyksiä kestäväälle kasvulle ja vakaalle taloudenpidolle.
- Elinkeinojen hiili- ja luontojalanjäljen pienentäminen.
- Uusien energiateknologioiden ja uusiutuvien raaka-aineiden käytön lisääminen.
- Organisaatioiden toimintatapojen ja työprosessien kehittäminen ympäristöä ja ilmastonmuutoksen hillintää huomioivaksi.
- Sään ääri-ilmiöiden huomioimien suunnittelussa ja työturvallisuudessa kuten heikentyvien jääpeitteiden aiheuttama riskin kasvaminen työkseen moottorikelloilla liikkuville.
- Kulttuurien elinvoiman ja ihmisoikeuksien turvaaminen muuttuvassa ympäristössä.

Kestävyysmurros saattaa voimistaa eriarvoisuutta. Sen ehkäisemiseksi tulisi ottaa käyttöön keinoja, jotka vähentävät yksilöiden taloudellista haavoittuvuutta muutoksissa. Esimerkiksi sosiaaliturvan uudelleen suuntaamista tarvitaan hillitsemään ympäristötoimien mahdollisia eriarvoistavia seurauksia.

Tunturiluonnon suojeleohjelma käynnistäminen

Suomen tunturialueiden korkeasta suojeleusasteesta huolimatta tunturiluonto nopeasti uhanalaistuu. Tunturilajeista peräti noin 39 prosenttia on jo uhanalaisia. Suomen tunturialueesta valtaosa, yli 85 prosenttia on suojelealueita. Suojelealueillaakin tunturiluontotyyppien ja tunturilajien esiintymiin vaikuttavat eniten ilmastonmuutos, poron voimakas laidunnuspaine sekä niiden yhteisvaikutus.

Suomen tunturialueiden lämpötila nousee 4–5 astetta esiteolliseen aikaan verrattuna seuraavan 50 vuoden aikana (Barims-hankkeen ilmastomallinnus). Ilmaston muuttuessa tunturiluonnolla ei juuri ole mahdollisuutta siirtyä pohjoisemmaksi tai ylemmäksi, vaan sen pinta-ala pienenee ja etelämpänä häviää.

Ilmaston lämmetessä paljakka-alue pienenee ja metsäraja nousee ylös avotunturiin. Mittarituhot yleistyvät, tunturikoivikot häviävät sekä arktinen vihertyminen ja palsasoiden ja lumenviipymien sulaminen kiihtyvät. Tunturialueille leviää uusia vieras- ja tulokaslajeja kilpailemaan elintilasta.

Samaan aikaan maankäytön paineet, kuten rakentaminen, maastoliikenne ja luontoturismi lisääntyvät, mikä erityisesti vaikuttaa poronhoitoon ja edistää maaston kulumista. Esimerkiksi hirven metsästäminen koirilla Kaldoaivin paliskunnassa karkottaa ennenaikaisesti lokakuussa porot pois kesä- ja syyslaitumilta karummille talvilaitumille. Se on yksi tekijä talvilaitumien pysyvässä kulumisessa ja etteivät Kaldoaivin tunturikoivikoiden mittarituoalueet uusiudu.

Ilman kattavaa ja monipuolista tunturiluonnon suojeleohjelmaa osa uhanalaista tunturilajeista ja -luontotyypeistä tulee häviämään tällä vuosisadalla.

Tunturiluonnon suojeleuohjelmassa tulee muun muassa huomioida

- Tunturiluonnon uhanalaisten luontotyyppien ja lajien kuten kiirunan, naalin ja jääleikin elinolosuhteiden parantaminen hankkeilla, aloitteilla ja viestinnällä.
- Tunturialueiden ahman suojelun tehostaminen esim. korvausjärjestelmän päivittämisen reviiriperusteiseen korvausjärjestelmään kuten maakotkalla.
- Tunturiluonnon kulumisen ehkäiseminen tarpeettoman kesäaikaisen maastoliikenteen seurauksena mm. neuvonnalla ja viestinnällä.
- Lumenviipymien tilan parantaminen erilaisin kokeiluoin kuten lunta keräämällä saimaannorppa apukinoksien tavoin sekä lumisuoja ja -aitoja rakentamalla sekä peittämällä lumipatoja sulamisen hidastamiseksi.
- Avotunturiin leviävien mäntyjen ja lehtipuiden sekä varvikon poistaminen puita kaatamalla, taimia kitkemällä ja varvikkoa kulottamalla.
- Uhanalaisten tunturikasvien palauttaminen siementen keruulla ja istutuksilla.
- Uhanalaisten kasvien kasvupaikkojen määräaikainen aitaaminen.
- Porolaidunnuksen säilyttäminen osana tunturiluonnon suojelua. Tunturien kookkaana kasvinsyöjänä porolla on tunturiluonnossa avainlajin rooli.
- Vesakoitumisen ja pensoittumisen ehkäiseminen kohdennetulla poron laidunnuksella.
- Määräaikainen tai pysyvä poromäärien vähentäminen tai lisääminen tunturiluonnon tilan kehityksen mukaisesti.
- Laidunkierron kehittäminen muuta maankäyttöä rajoittamalla ja paliskuntien rajoja muuttamalla.
- Lisäruokinnan ajoittaminen ja alueellinen rajoittaminen.

Porotalouden kokonaisvaltainen uudistaminen

Poronhoitoalueen rajoja ei ole laaja-alaisesti muutettu kertaakaan yli 100 vuoteen. Tuona aikana Suomi on muuttunut huomattavasti maankäytön, talouden ja kulttuuriin osalta. Suomi ei enää ole maatalousvaltainen agrariiyhteiskunta, kun poronhoitoalueen rajat 1900-luvun alkupuolella määriteltiin. Paliskuntien koko on pitkälti määrittynyt hiihtäjien päivämatkan mukaan moottorikelkkojen ja mönkijöiden aikakaudella. Poronhoitoalueen rajoja tulisi päivittää tähän päivään etenkin kestävä talouden, ilmastonmuutoksen sopeutumisen, luonnon monimuotoisuuden turvaamisen ja saamelaiskulttuurin elinvoimaisuuden turvaamiseksi.

Porotalous ei ole juurikaan eteläisissä paliskunnissa Pohjois-Pohjanmaalla taloudellisesti kannattavaa ja sitä harjoitetaan pääosin sivuelinkeinona. Valtaosa eteläisten paliskuntien tuloista tulee erilaisista tuista ja petokorvauksista. Lisäksi eteläisellä poronhoitoalueella on monin paikoin talvisin siirrytty porojen pitämiseen ja ruokkimiseen tarhoissa kotieläinten pidon kaltaisesti.

Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 29/2020, Johtopäätökset -kappale:

- ”Tarkastelussa havaittiin, että hyvin kannattavat yritykset olivat eloporomäärällä mitaten suurempia kuin heikosti kannattavat, ja ne sijaitsivat useammin saamelaisien kotiseutualueella. Hyvin kannattavissa yrityksissä selviytyttiin vähemmällä työmäärällä eloporoa kohti kuin huonommin kannattavissa.
- Tuottojen osalta tuli ilmi selkeä ero erityisen ja muun poronhoitoalueen välillä. Erityisellä poronhoitoalueella (saamelaisalue) hyvin kannattavilla yrityksillä poronlihan myyntituotot ovat selkeästi suuremmat kuin heikosti menestyvillä. Suoramyynti oli hyvin kannattavilla niin ikään yleisempää.

- Muulla poronhoitoalueella sen sijaan vahingonkorvausten merkitys positiiviseen kannattavuuteen johtavana tekijänä korostui.”

Porotalouden kokonaisuudistuksen suunnittelu ja toteutus on kuitenkin välttämätöntä, jotta porotalous elinkeinona ja kulttuurina säilyttää elinkelpoisuutensa ja samalla maamme pohjoisen ja arktisen luonnon monimuotoisuuden häviämistä voidaan hidastaa.

Ilmastonmuutokseen sopeutuminen on erityisen haasteellista arktisilla alueilla, jotka lämpenevät kaksi, kolme kertaa nopeammin kuin maapallo keskimäärin.

Keskeisiä kysymyksiä:

- Poronhoitoalueen etelärajan tarkistaminen ja siirtäminen nykyistä pohjoisemmaksi.
- Paliskuntien suurentaminen, mikä mm. mahdollistaisi toimivan laidunkierron kehittämisen.
- Poromäärien vähentäminen ja elinkeinotukien irtikytkentä poromääristä.
- Poroelinkeinoon erilaiset tuet suunnataan Ylä-Lappiin ja saamelaisalueille, joissa porotaloutta on mahdollista harjoittaa ilmaston lämmitessä.
- Mikäli porotaloutta harjoitetaan jatkossa vain pääelinkeinona, sen seurauksena joudutaan soveltamaan myös luopumiskorvauksia.
- Porotalouden kestävyyskriteerien monipuolinen huomioiminen: eri paliskunnissa ja laidunalueilla laiduntavat poromäärät tulisi kuitenkin pyrkiä mitoittamaan myös siten, että poronhoidon ekologisen, taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyyskriteerit ja edellytykset toteutuvat.
- Poronlihan sertifiointin kehittäminen, jossa palkitaan niitä poronlihantuottaja ja paliskuntia sertifikaatilla, mikäli luonnon kestävyyskriteerit toteutuvat.
- Saamelaisalueen paliskuntaryhdistyksen perustaminen.
- Maankäytön ohjaus: Tunturiluonto ja porolaitumet otetaan huomioon kokonaisvaltaisessa maankäytön suunnittelussa erilaisten luonnonvarojen hyödyntämiseen liittyvien paineiden osalta.
- Kulumisen ehkäisy: Tehostetaan maastoliikenteen valvontaa, tiedotusta ja opastusta tunturialueella ja ohjataan toimintaa suunnittelulla ja rakenteilla.
- Uusien toimintatapojen ja tekniikoiden kehittäminen poronhoitotyöhön.